

Gotlandsänget

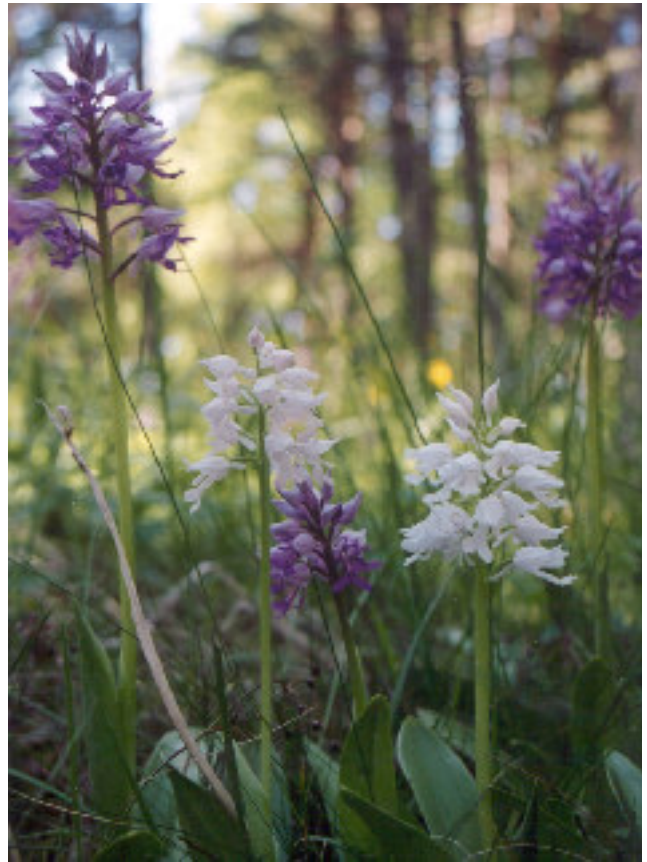
2 sidor

Bara på Gotland kan man hitta den naturtyp som här kallas för ett änge. Förr fanns sådan ängsmark i stora delar av södra Sverige. – Men ängeten får inte förväxlas med en vanlig äng!

Ett änge består av omväxlande öppna ytor och skuggande dungar med buskar och träd. Marken täcks av frodigt gräs och örter av många slag. På våren lyser vitsipporna i mängd, liksom gullvivor och mandelblom, och då kan man också plocka *kaip* (vildpurjolök) till *kaipsuppe*.

Växter och djur trivs

Man finner många orkidéarter i Gotlandsänget, t ex Persnycklar, göknycklar, krutbrännare, tvåblad, brudsporre, nattviol, vit skogslilja och Johannesnycklar. Hasseln är den vanligaste busken, och av lövträd är ask, björk, oxel och ek vanligast. Många djur trivs förstås också i ängeten. Bland fåglarna kan t ex näktergal, kattuggla och olika hackspettar nämnas, och givetvis också Gotlands landskapsfågel halsbandsflugsnapparen. Insekter finns det också gott om. Har man tur kan man få

Orkidéer. Hjälmnycklar (Johannesnycklar) kan ibland uppträda i albino-skepnad. FOTO Lars Olsson

se den imponerande noshornsbaggen! Och tjugo minuter efter solens nedgång börjar fladdermössen jaga mellan träden.

Gotlandsänget var viktigt förr

Förr betydde ängeten mycket för hushållningen i bondgårdarna och det sköttes noga. Djuren fick beta där sedan höet bärgats. Hö, löv och ekollon togs tillvara och sparades till vinterfoder åt djuren. Folket på gården hämtade nötter och valde rätt träslag till sina redskap, möbler och annat.

FRÖJEL HEMBYGDSFÖRENING

Adress: Fröjel, Skolgården, SE 623 55 Klintehamn Hemsida: www.frojel.net
Besöksplatsen öppnar vid midsommar och håller öppet i sex veckor.

Gotlands-änget

Allmänt

För 300 år sedan såg det gotländska odlingslandskapet helt annorlunda ut jämfört med hur det ser ut i dag. Ängsmarker och slättermarker av olika slag dominerade landskapet, medan åkermarkerna upptog förhållandevis små ytor. År 1700 fanns det i Fröjel socken cirka 530 hektar ängsmark men bara runt 210 hektar åkermark! Tillgången på ängsmark avgjorde hur många djur man kunde hålla vid liv över vintern och därmed också hur mycket stallgödsel som fanns att lägga på åkrarna. I en strandsocken som Fröjel drygade man förstås ut gödseln med släke (rutten tång). Ängsmarken gödslades däremot normalt inte – för det var gödseln en alltför dyrbar resurs.

I och med att konstgödsel under slutet av 1800-talet började komma i mer allmänt bruk på Gotland, förlorade ängsmarkerna snabbt i betydelse. Vid mitten av 1800-talet fanns ungefär 35 000 ha ängsmark på Gotland. Mer än en tiondel av Gotlands yta var alltså ängsmark då. På 1930-talet fanns ännu 4 000 ha kvar, men i våra dagar har ängsarealen minskat till 300 ha, dvs en tusendel av Gotlands yta. Ängerna har förvandlats till mer produktiv åkermark, eller också har de bara fått växa igen.

De naturliga slättermarkerna hör till vårt lands artrikaste naturmiljöer, ofta med uppemot 200 arter, och till de typiska ängsväxterna hör t ex gullviva, slätterfibbla, svinrot, nattviol, brudsporre, tvåblad och höskallra. När höskallrans frökapsel lät som en babyskallra var det dags för slätter.

Det bör kanske påpekas, att ett Gotlands-änge skiljer sig mycket från en vanlig äng! En äng är ju en öppen gräs- och örtbevuxen yta, medan ett Gotlands-änge består av omväxlande öppna ytor och skuggande dungar med buskar och träd. Marken täcks av frodigt gräs och örter av många slag – ibland uppemot 200 arter. På våren lyser vitsippsmattorna lång väg, och man kan plocka *kaip* (skogslök, vildpurjolök) till god soppa. Många orkidéarter trivs också i Gotlands-änget, t ex Persnycklar, göknycklar, krutbrännare, nattviol, hjälmnycklar (= Johannesnycklar) och vit skogslilja. Bland buskar är väl hassel den vanligaste, och av alla lövträd är ask, björk, oxel och ek mest förekommande, ibland också någon enstaka tall.

Man hävdade (skötte) sitt änge noga genom att *fagä* (räfsa ihop grenar och löv) på våren för att underlätta för slättern. Efter det att höet bärgats fick djuren beta av återväxten, och deras spillning tillförde samtidigt en del näring till marken. På hösten skördade man nötter och ekollon – gårdens grisar åt gärna ollon – och *klappade* (hamlade) träden. I änget tog man förstås också det lövträdsvirke man behövde till allt från kvastskäft och räfspinnar till träskor och möbler, och under vintern rensade man bland träd och buskar för att hålla balansen mellan öppna och skuggiga ytor.

Haid-änget vid Däpps

Strax söder om Däpps gård, och på tre sidor omgivet av åkrar, ligger ett änge som numera nyttjas som betesmark. Under våren kan man här se stora mängder av blommande sippor, främst blåsippor, men även vitsippor och enstaka gulsippor, och här växer också rikligt med gullvivor. Runt midsommar blommar orkidéerna, och i den södra delen av änget kan man hitta den på Gotland tämligen sällsynta korskovallen och i en *brye* (vattengöl) lyser kabblekan gul. Den för Gotland typiska halsbandsflugsnapparens trivs i änget, och har man tur kan man också få se en ståtlig noshornsbagge.

Alldeles öster om änget finns ett blött parti, som delvis har karaktären av källmyr, med axag och knappag. Vattnet kommer från bäcken som avvattnar Hoxelmyr. I den lilla våtmarken kan man i slutet av juni se ett flertal arter orkidéer, t ex ängsnycklar, sumpnycklar, vaxnycklar och sist men inte minst någon enstaka kärnyckel, en art som i Sverige endast förekommer på Gotland.

Flera av lövträden i änget har en intressant lavflora, och bland de ovanliga lavararter som förekommer här kan nämnas lunglav (rikligt förekommande), almlav, mörk kraterlav och liten parasitspik (en liten, svårupptäckt lav som växer på andra lavar).

Hitta dit: Gården Däpps ligger invid 'Prästvägen' som går mellan kyrkorna i Fröjel och Klinte. Om man kommer från Fröjel-hället passerar man skylten till Mulde, och nästa gård på höger hand i en kurva är Däpps. **Haid-änget** skymtar innanför (söder om) gården. Man når änget genom att parkera inne på gården (ägaren, Monica Hedrén, är positiv till detta), och därefter gå åkervägen åt sydost cirka 300 meter.